

INDEKS KNJIGA

Vrednost romana Jasne Melvinger nije u tim opštim, »filmskim« slikama, živo pogodenim, već u minucioznim i zanimljivim životopisima sestara: Lize, Angele, Katke, Tončike, Rezičke, u tom vremenu. Sve one žive »ispod« društva, pritučeno, anahronično, u silaznoj liniji života, kada su sva njihova nadanja apsurdna, svi planovi besmisleni, sva nastojanja da se bude mlad — komična. Pa ipak, što je život bliže svom kraju, sve je veća briga o njemu.

U velikim, starim kućama, hladnim i zapuštenim, sestre su obuzete sitnim, elementarnim brigama oko novca i zdravlja, hrane i odeće, sa neskrivenim egoizmom, kao u male dece. Hvatajući se za svaku slamku nade, sestre dovode u svoje kuće muškarce, koje međusobno preotimaju, proglašavaju za muževe, za kućevoditelje, za ljubavnike — da bi dokazale sebi i drugima da su još među živima i da su nekom potrebne.

Evokacije prošlosti u romanu govore nam da su te sestre nekad živele lepše i sadržajnije, kad su u njihove bogate kuće dolazili trgovci, po vino, čak iz Slavonije.

Tončika je, na primer, živela u srcu Austro-Ugarske carevine, gde je učila bečki bonton, unterhaltujući se po uglednim salonima. U Petrovaradinu, međutim, dospевši na dno života, menjala je muževe i ljubavnike kao što je nekad menjala haljine i cipele. Iz njenih zagrljaja »muškarci su izlazili pokorni i smlavljeni«. Banalne i tužne su one scene kad ta ista Tončika, nekadašnja nobles, organizuje sa ukućanima ništa manje nego — takmičenje u prdenju.

Nakon škrte ekspozicije, roman teče snažnom iskazu životnih sadržaja, slikajući pojedinačno i brižljivo život sestara u svim njihovim majušnim pokretima i osobenostima. Melvingerova je koristila bogat spektar pripovedačkih postupaka, pokazujući izuzetno razvijen smisao za opservaciju, za otkrivanje detalja i njihovo neosetno transformisanje u karikaturu.

Na realističkoj osnovi romana, sestre su naslikane groteskno: humoristično-satiričnim sredstvima, katkad sa odstojanja, katkad izbliza, ali uvek sa ironičnim senčenjem, izbegavajući svaku patetiku. Melvingerova je češće humorist nego satiričar, jer je više emotivna nego misaona.

Može se učiniti da u životu sestara nema topline i duše, kao što u njihovom ikavskom govoru nema mekoće. Međutim, taj spoljni utisak vara. Iz dubine romana, iz samih likova, bježe teška i gorka melanholija od pregorelosti života. Jer, roman nije samo i isključivo povest o propadanju jednog staleža u posleratnom periodu, nego pre svega priča o tragičnosti ljudskog življenja.

Posebna vrednost romana je u tome što je Melvingerova uspela da svim životima, čak i onim »najnižim« (kao što je bivša majorka Feglzberger), očuva ljudskost i svoju simpatiju za njih. A to je uspela upravo humorističkim elementima. Likovi sestara su na tako niskoj socijalnoj i životnoj razini da bi bili odvratno nepodnošljivi kad ne bi bili razblaženi humorom.

Najbolji delovi romana su oni koje pisac direktno zahvata iz života, gde se ne oseća potreba za konstrukcijom i montažom. Esejističke i psihološke partije su nešto slabije, ponekad knjiške. Srećom, one su znatno manje zastupljene.

Izuzetna vrlina romana je životan i slojevit jezik. U stvari, Melvingerova pripoveda dvama jezicima: jednim svojim intelektualnim i drugim narodskim — ikavskim, koji je opet jedna haotična mešavina arhaičnog vojvođanskog, slavonskog, mađarskog i starog švapskog govora. Taj jezik ima izvoriste u gradskim i seoskim sredinama, kao i u šatrovačkom jeziku.

Roman nema puno fabularnih pokreta, pa shodno tome nema mnogo dijaloga. I kad ih ima, oni više boje i senče likove svojom jezičko-tonskom egzotikom, nego što služe funkciji fabule. Taj ikavski govor, suv i tvrd, bez mekih suglasnika, ali leksički bogat, dat je sa merom dobrog pozna-

vaoca jezika. Upravo taj jezik prožima, prosijava i određuje duh romana, dajući mu pored lokalnog kolorita, čas ironične, čas tragikomične tonove.

Roman je sačinjen od kratkih, shematičnih poglavlja sa karakteristikama pažljivosti, ali sužene opservacije, sa mozaičnošću detalja i sa izrazitom sklonošću za impresionistička otkrivanja, bez većeg interesa za akciona i epska zbivanja.

Dragomir Popnovakov

JOVAN ĆIRILOV: »PUTOVANJE PO GRAMATICI«

Nezavisno izdanje Slobodana Mašića, Beograd, 1972.

Znameniti nezavisni izdavač, uporni Slobodan Mašić, ne posustaje i ne promašuje. Ovoga puta, sasvim iznenada, Jovan Ćirilov!

Danas je zasita prava retkost naići na knjigu pesama koja se može »slatko« pročitati. Na to, skoro iščezlo zadovoljstvo »čitanja u slast« upućuje nas prva pesnička knjiga Jovana Ćirilova. Svakako da to nije jedino i prvo u ovoj knjizi, *Putovanje po gramatici*, po čemu se ona može oceniti kao »uspela« u ostvarenju namere koju je imao njen autor, nego, kako to izriču »prevejanje« kritičari, iza toga sasvim pouzdano stoji i nešto dublje. Pokušajmo da to »dublje« označimo, bar u onoj meri u kojoj nam dati prostor dozvoljava.

Prepustiti se veseloj nauci gramatike, — to je tlo s kojega započinje pesnički zahvat Ćirilova. Prepustiti se ovde nikako ne znači zatvoriti se, već obratno: odgraničiti igrom svakodnevnog igrigra onog temeljnog. Svojevrsnost igre je da otvara granice, da neočekivano i hitro prelazi iz spoljašnjeg u središte, pa opet natrag. Predmeti s kojima ova igra započinje i u kojima se završava, otkrivajući u njima zgusnuta iskustva ljudskog sveta, predmeti su gramatičke taksonomije: oblici i norme. Glagoli (ići, moći, hteti, imati, živeti, umreti), infinitiv, sadašnje vreme, prošlo vreme, imenice: mislene, zbirne, vlastite, složenice, zamenice, pridevi i njihovo poređenje, brojevi, predlozi, sveze, uzvici, sinonimi, slova (velika i mala), znaci interpunkcije, itd, itd. Igra podrazumeva paradokse, poput pesništva (a Ćirilov i shvata pesničku delatnost, još šire: delatnost pisanja, kao igru u najdoslovnijem smislu), igra pisanja, kao nanošenje i suprotstavljanje značenja njihovim usklađivanjem u jedno više, ne uvek dokučivo, jedinstvo, utoliko eksplisitnije, jer:

»ići
to je nešto važno
pre svega ljudski
zaista na dve noge«

I baš tom igrom pisanja Ćirilov i njegova sveska pružaju »slast« čitanja, zadržavaju na jednu odgovarajuću igru čitanja. U toj simetriji dveju igara, igre pisanja i igre čitanja, počiva *Putovanje po gramatici*.

Na kojim je, onda, smislenom tragu ova igra s gramatikom, koja se, kao svitak pisma, nudi kao igračka za čitanje, ukoliko, po prednom putu, putokaz pita čemu putovanje (pesma *Upitnik*)? Taj trag jeste trag sukoba, nemira sveta i u svetu, trag koji je objašnjiv, u većem broju slučajeva, kao određena gramatička priroda. »Razdori sveta su gramatičarski«, kazuje Montenji stavljen na omot kao *igrokaz*. A čin kazivanja je mogućnost da se tim igrokazom svet osmisli od strane čoveka, za čoveka.

»Dodirni jezikom nepca
udahni duboko
stisni zube
i pusti na osnice
malo vazduha
Možda će iz toga
neki smisao da proizade«
(Fonetika)

Okončajmo: Ćirilovljeva igra s gramatikom u najgorem slučaju je jedno preko po-

JASNA MELVINGER: »PET SESTARA«
Kulturni centar, Novi Sad, 1972.

Jednim svojim slojem, manjim i sporednijim, prvi roman Jasne Melvinger, *Pet sestara*, slika posleratne događaje u Petrovaradinu, na obroncima Fruške gore. To je ono vreme kada su se za praznike šile zastave sa »nevešto skrojenim petokrakama«, nosile i uzvikivale parole uz pesmu i harmoniku, kada se besomučno lomilo zelenilo da se okiti kamion i zgrada opštine. Ali, to je bilo i vreme nesigurnosti, socijalnog previranja, oskudice i bede, kada su čak i »gospođe« mazale kosu gasom.